

Володимир Литвин

Відомими є наступні слова Ісуса Христа, які описують спосіб взаємостосунків Церкви і держави: «Віддайте ж кесареві кесарево, а Боже Богові» (Мт 22, 21). Микола Бердяєв зазначає, що ці слова свідчать про відмінність двох різних сфер, які не можна ототожнювати. Однак впродовж історії розвитку цивілізації таке ототожнення траплялося. За часів Римської імперії імператор Костянтин у 325 р. проголосив християнство державною релігією. Це вилилося у те, що урядовці імперії втручалися у справи Церкви. Зрештою, бажання держави підпорядкувати собі Церкву призвело до численних конфліктів. З іншого боку, в історії Церкви були випадки, коли церковні діячі перебирали на себе державні повноваження. Тип стосунків, коли Церква поглинається державою, керується нею, називають цезаропапізмом. При папоцезаризмі церковна влада присвоює собі обов'язки держави.

Розуміння сутності державно-церковних відносин має пройти крізь призму соціально-філософського аналізу. Важливо зберегти рівновагу між його складниками, позаяк перевага соціального чи філософського компонента призводитиме до неправильного розуміння онтологічної суті державно-церковних взаємин. Зовнішніми виявами таких односторонніх підходів може бути зведення Церкви до організації, основною метою якої є забезпечення соціальної справедливості. За такого підходу сутність Церкви суттєво редукується, бо не враховується її метафізичний характер. У випадку іншої крайності – наголосі на суто містичному вимірі - Церква перетворюється на якусь відірвану від реальності структуру. Відтак у взаєминах з державою її роль зводиться лише до задоволення потреб обмеженого кола людей. За такого підходу значний вимір суспільного буття залишається поза діяльністю Церкви. Такі підходи викривлюють справжню суть Церкви, що призводить до неправильного розуміння конструктивних державно-церковних контактів.

Відомо, що предметом політики є влада, головною функцією якої є належний розподіл ресурсів та забезпечення загального порядку в країні. Церква не займається вирішенням політичних питань, залишаючи це у компетенції державної влади. Згідно з 35 статтею

Конституції України Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави [...]. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. У Пастирській Конституції II Ватиканського собору «Радість і надія» сказано, що у сферах своєї діяльності політична спільнота та Церква є автономними та незалежними одна від одної. Держава не має права втручатися у внутрішнє життя Церкви.

Партії та політики часто прагнуть отримати підтримку як вищої церковної ієрархії, так і простих священників. Це, в першу чергу, пояснюється тим, що Церква тісно пов'язана з потенційними виборцями. Як зібрання громадян певної країни, Церква опосередковано впливає на політичне життя і політичну систему суспільства. Очільники політичних партій запрошують до своєї команди священнослужителів, щоб через їхній авторитет набрати необхідну кількість голосів і таким чином привести партію до влади. Духовна особа ризикує стати маріонеткою в чийхось руках, що, в кінцевому результаті, може залишити негативний відбиток як на авторитеті самої духовної особи, так і на авторитеті Церкви. З іншого боку, інколи духовенство намагається вхопитися за владу, щоб таким чином лобювати інтереси Церкви чи церковної спільноти на місцевому, обласному чи державному рівнях. Це, в свою чергу, може породити міжконфесійний конфлікт, коли через важелі впливу може здійснюватися тиск на інші конфесії. Це може завдати шкоди мирянам, які через такі нерозважливі вчинки духовенства можуть згіршитися і, найгірше, – відійти від Церкви.

Згідно з кан. 383 Кодексу канонів Східних Церков (ККСЦ), священнослужителям забороняється приймати громадські уряди, з якими зв'язана участь у виконанні цивільної влади. Джордж Недунгатт, коментуючи цей припис, зазначає, що священнослужитель як громадянин країни зберігає право висловлювати свої погляди щодо політики чи навіть брати участь у політичній діяльності. Держава і суспільство не можуть запобігти чи перешкодити цьому. Однак ієрархія Церкви може накладати певні обмеження, оскільки пастирське служіння несумісне з політичною діяльністю. У канн. 384 і 385 ККСЦ священнослужителі представлені як служителі єдності серед людей та свідки євангельської убогості, тому вони повинні уникати керівних ролей у політичних партіях і профспілках. Згідно з кан. 59 §1 Партикулярного права УГКЦ, священнослужителі не можуть брати активної участі ні в політичних партіях, ні в керуванні професійними спілками, хіба що єпархіальний єпископ вирішить інакше, якщо цього вимагає добро Церкви або розвиток суспільного добра. Кан. 59 §2 Партикулярного права УГКЦ зазначає, що священнослужителям забороняється вести політичну агітацію та брати участь у передвиборчих кампаніях політиків та політичних партій. Стаття 5-та Закону України про свободу совісті та релігійні організації також забороняє релігійним організаціям брати участь у діяльності політичних партій і не дозволяє надавати політичним партіям фінансову підтримку, не висувати кандидатів до органів державної влади, не займатися агітацією або фінансуванням виборчих кампаній кандидатів до цих органів.

Часто спостерігаємо, як кандидати до органів влади за кілька днів чи місяців до виборів стають активними вірними, висловлюючи своє бажання надати матеріальну підтримку на благо парафіяльної спільноти. Це можна було б вітати, якщо жертводавець воліє залишити свій вчинок в таємниці. Однак коли фундатор ставить перед священником умову довести до відома парафіян про здійснений ним вчинок, щоб таким чином завоювати у них авторитет перед виборами, то душпастир повинен утриматися від цього. Для того, щоб не потрапити у пастку політичних баталій і передвиборчих гонок, священнослужитель повинен керуватися вказівками компетентної церковної влади. Церква не повинна занурюватися в політику в її сучасному розумінні, проте може реагувати на різні політичні події. Надаючи великого значення духовному виміру людської особи, Церква в усіх своїх публічних закликах нагадує мирянам про небезпеку політичної байдужості і обов'язок активного відстоювання морально-етичних цінностей.

Варто зазначити, що відокремлення функцій Церкви та держави не слід ототожнювати з відсутністю контактів та взаємозв'язків між ними. У Компендіумі соціальної доктрини Церкви зазначено, що взаємна автономія Церкви і політичної спільноти не має призводити до поділу, який виключає співробітництво. Організована структура як Церкви, так і політичної спільноти призначена служити людині, допомагаючи їй цілковито реалізувати свої права як громадянина, так і християнина. Тому стосунки між Церквою та державою мають бути симфонічними, тобто гармонійно впорядкованими. Церква і державна влада покликані співпрацювати між собою, взаємодоповнюючи одна одну, адже мають спільне завдання – шанувати гідність людської особи а також принципи спільного блага, солідарності та субсидіарності. Як зазначає Катехизм «Христос – наша Пасха», завданням держави як політичної спільноти є служити спільному добру, охороняючи моральні цінності народу і використовуючи механізм політичної влади для координації зусиль громадян у досягненні спільного добра. Церква ж у цьому надає поради державі, покликаючись на закон Божий.

У наш час з'являється багато викликів, які породжують соціальні, моральні, екологічні та інші проблеми, невирішення яких загрожує життю як окремої особи, так і всього суспільства. Церква покликана донести людині її правдивий шлях, щоб вона через нерозважливі вчинки не занапастила свого життя. Християни, будучи носіями політичної влади, є не тільки відповідальними перед суспільством і законом, а й перед Богом. Держава повинна прислухатися до голосу Церкви і шанобливо ставитися до її порад, щоб разом вирішувати низку цих проблем. На жаль, неприпустимими є моменти, коли державна влада приймає закони, які суперечать законам Божому і є аморальними за своєю суттю. Держава не може здійснювати функцій, порушуючи гідність особи та суспільні моральні принципи. Безумовно, що Церква не може мовчати на такі дії. Як духовна інституція, вона завжди пригадує та показує правильний напрямок руху суспільства, тоді як держава, маючи значні інструменти взаємодії із суспільством, може у

практичному вимірі дуже багато зробити задля побудови успішного суспільства.

Порушення державно-церковних взаємин може призвести до викривленого розуміння як самої держави, так і Церкви. «Какофонія» стосунків неминуче призводить до утворення атеїстичних та тоталітарних держав, які, в кращому випадку, відтісняють Церкву на маргінес життя, а в гіршому – проводять агресивну антирелігійну діяльність. Такі безбожницькі системи намагаються витіснити релігію із суспільного життя, натомість пробують задовільнити релігійно-духовні потреби людини ідеологічним сурогатом, який не в змозі це здійснити. Зрештою, невизнання релігійних потреб суспільства неодноразово підривало в історії не лише позиції Церкви, а й держави, ведучи її до політичного краху.

Володимир ЛИТВИН, Стосунки Церкви і держави: симфонія, чи какофонія? // СЛОВО №4 (84), грудень-лютий 2020-2021